

Snježana Kordić
 Filozofski fakultet, Zagreb

Helmut H. Jachnow, Nina B. Mečkovskaja, Boris Ju. Norman, Adam E. Suprun
 (Hrsg.): MODALITÄT UND MODUS. ALLGEMEINE FRAGEN UND
 REALISIERUNG IM SLAVISCHEN

Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1994., 413 str.

Ova knjiga čitatelju pruža i teoretski i konkretan opisni uvid u današnje razumijevanje jezičnog modaliteta. Ona je korisna i čitateljima koji žele naći obavijesti o jezičnom modalitetu u općem smislu kao i onim čitateljima koji žele saznati kako se u pojedinim slavenskim jezicima modalitet ostvaruje. U knjizi se opisuje modalitet u deset slavenskih jezika. U središtu pozornosti je gramatički modalitet. Među slavenskim jezicima modalitetu je u opisima ruskog jezika već posvećivana prilična pozornost, tako da se u ovom zborniku među člancima o slavenskim jezicima članci o ruskom manje bave općim predodžbama o modalitetu u tom jeziku, a više pojedinim, specijaliziranim pitanjima iz tog područja.

Prvi dio knjige sadrži pet članaka o teoretskim pitanjima modaliteta i modusa te o povijesnom razvoju istraživanja modaliteta (*Modalität und Modus unter theoretischen und wissenschaftshistorischen Gesichtspunkten*).

Prvi članak je Rolanda Harwega »Modus und Modalität«. Autor navodi da je u tradicionalnoj gramatici mnogih indoeuropskih jezika pojam *modus* ponajprije naziv za određenu fleksijsku kategoriju glagola, koji stoji u nizu s pojmovima *lice*, *broj*, *vrijeme*, *rod*, a među njima je najviše povezan s pojmom glagolskog *vremena*. Gramatički modus razlaže se na potpojmove *indikativ*, *konjunktiv* i *imperativ*. Autor u svojoj kategorizaciji modusa (*Modi*) razlikuje fleksijski (indikativ, konjunktiv, imperativ), derivacijski (modalni sufiksi, u njem. npr. *-los*, *-bar*, *-pflichtig*), leksematski (modalni glagoli, u njem. npr. *können*, *müssen*, *dürfen*, *wollen*, modalni rečenični prilozici, u njem. npr. *wermutlich*, *hoffentlich*, *bedauerlicherweise*, modalne partikule, u njem. npr. *eigentlich*, *doch*, *wohl*, *etwa*, *schon*), sintaktički (npr. red riječi) i fonematsko-grafematski (fonematsko-grafematska sredstva koja razlikuju npr. izjavnu rečenicu od upitne). Za ova sredstva autor napominje da neka od njih djeluju zajedno, npr. fleksijska, sintaktička i fonematsko-grafematska. O sadržajnoj strani kategorije modaliteta R. Harweg navodi dva različita shvaćanja: jedno, prema kojemu je modalitet odnos subjekta i predikata, drugo, prema kojemu je modalitet postavljanje govornika prema odnosu subjekta i predikata (ta shvaćanja prikazuje dvoznačnost rečenice *Karl mora biti sada u Hamburgu*, zbog dvoznačnosti modalnoga glagola *morati* — je li riječ o odnosu subjekta i predikata ili o postavljanju govornika prema odnosu subjekta i predikata). Navedeno drugo shvaćanje je uobičajeno shvaćanje modaliteta u dvadesetom stoljeću. Autor ističe da je posebno teško obuhvatiti i opisati modalitet koji se izražava modalnim partikulama.

U svom članku »Языкобая модальность и ее категоризация« Bronislav Plotnikov polazi od toga da kategorija modalnosti služi izražavanju odnosa govornika prema iskazanoj misli, uobličenoj kao rečenica. Odnos govornika može biti jedna od sljedećih: 1. objektivna konstatacija činjenica, 2. mogućnost njihova bivanja ili pojavljivanja, 3. željenost njihova bivanja ili pojavljivanja. Modalnost dijelu na objektivnu i subjektiv-

nu. Formalna sredstva izražavanja modalnosti dijeli na fonetska (npr. intonacija), morfološka (glagolski oblici), sintaktička (red riječi, ponavljanje određenih riječi) i leksička (modalni glagoli i partikule). Za leksička sredstva autor kaže da ona predstavljaju skupinu najraznovrsnijih izraza subjektivne modalnosti. Među sredstva izražavanja subjektivne modalnosti autor u govorenom jeziku ubraja i izvanjezične pokazatelje: mimiku, držanje tijela, geste.

Jürgen Kristophson u članku »Zur Geschichte der Modalitätsforschung in Russland« daje pregledan opis istraživanja modaliteta među ruskim lingvistima. Pritom ponajprije ističe Vinogradova, kao presudnog autora kad je riječ o modalitetu. Polazna točka za istraživanje modaliteta bila je Vinogradovu problematika vrsta riječi, posebno partikula. Kristophson pokazuje kako su u gramatikama ruskog jezika klasificirane modalne riječi, polazeći od gramatika iz 1831. g. pa sve do najnovijih gramatika.

Helmut Jachnow u članku »Zum Modalitätsbegriff und zur Modalitätsbehandlung in neueren slavischen und deutschen linguistischen Nachschlagwerken und Standardgrammatiken« ističe da iako kategorija modaliteta ima ogromnu važnost u konkretnoj jezičnoj praksi, pojam modaliteta do danas nije u lingvistici jasno uobličen. To se očituje kako u razlici što se razumijeva pod tim pojmom općenito tako i u neujednačenom shvaćanju koje sve jezične kategorije pripadaju u okvir modaliteta (npr. pripada li negacija rečeničnom modalitetu ili ne). Istraživanje modaliteta nalazi se danas između gramatike i pragmatike, i ovisno o tome određuje se i predmet istraživanja. H. Jachnow navodi primjere definiranja modaliteta u različitim novijim priručnicima, iz kojih je vidljivo kako se heterogeno shvaća pojam modaliteta. Analizirajući te definicije pokazuje koji su pristupi modalitetu u njima pogrešni, a koja bitna svojstva modaliteta nisu u tim definicijama uzimana u obzir. Modalitet definira kao univerzalnu pragmatičko-semantičku kategoriju jezika, pomoću koje »werden aussageinhärent und abhängig von Sprecher-Hörer-Konstellation und Redeintention der Wirklichkeitsanspruch der in propositionalen Teil der Aussage wiedergegebenen Sachverhalte und die Einstellung des Sprechers zu dieses mitgeteilt«. Komunikativna važnost te kategorije očituje se i u tome što se izražava na svim jezičnim razinama: na gramatičkim morfemima, na tvorbenim morfemima, na leksemima, frazeologizmima, intonaciji, mjestu članova rečenice. Opis slike koju o modalitetu pružaju različite novije standardne gramatike pojedinih slavenskih i njemačkog jezika H. Jachnow započinje definiranje zadatka standardnih gramatika: »moderne STG die Aufgabe haben, den Benutzer über die formalen und funktionalen (darunter auch pragmatisch-kommunikativen) Erscheinungen (mit Ausnahme des Lexikons aber mit Bezug zu diesem) und deren jeweiligen systematischen Ort im Sprachganzen aufzuklären«. Zapaža da je u standardnim gramatikama modalitet često zanemaran. Gramatike, među njima je i *Gramatika hrvatskoga književnog jezika* (E. Barić, i dr.), opisuje s obzirom na sljedeća pitanja: sadrže li objašnjenje pojma *modalitet*; kolika je važnost pridana modalitetu gledajući ukupnost sadržaja gramatike; je li više naglašena funkcionalna ili formalna strana; u kojem se opsegu bave vrstama modaliteta; uzimaju li u obzir kontekstualno zavisne modalne jedinice; upućuje li se na sinonime i homonime; upućuje li se na centralne i na periferne nosioce modaliteta, ako da, s kojim obrazloženjem; dolaze li u opisu različite modalne jedinice u svom pragmatičkom jedinstvu ili u izolaciji jedna od druge; kakvo mjesto zauzima gramatička kategorija modusa modalnom polju. O *Gramatici* Barić i dr. zaključuje: »Die vorliegende Arbeit kann als Prototyp jener STG gelten, in denen Modalität lediglich in der Erscheinungsweise des Modus abgehandelt wird, ohne das die Modalität als komplexes Phänomen auch nur erwähnt wird. Der Modus als nur *eine* der vielgestaltigen Repräsentationen von Modalität wird also einerseits verabsolutiert, andererseits aber in keiner Weise erschöpfend beschrieben.«

Aleksandr K. Kiklevič u članku »Модальность в семантике кванторных слов« opisuje modalnost kod kvantifikatora. Razlikuje sljedeće tipove modalnosti: intencionalna, aletička, epistemička, deonitička, aksiologička, emocionalna. Za te tipove modalnosti opisuje kako se izražavaju pomoću kvantifikatora u ruskom jeziku — na taj način pokazuje modalni potencijal u pravom smislu nedomodalnih jezičnih jedinica.

Drugi, opsežniji dio knjige sadrži deset članaka o modalitetu i modusu u pojedinim slavenskim jezicima (*Modalität und Modus unter dem Gesichtspunkt einzelsprachlicher Deskription*). Zastupljeni su i istočnoslavenski i južnoslavenski i zapadnoslavenski jezici. Oleg Ozarovskij opisuje modalnost na sintaktičkoj razini u ruskom jeziku, a autori koji slijede nastoje opisati više-manje sve razine i sva sredstva izražavanja modalnosti u jeziku kojemu je njihov rad posvećen: Pavel Šuba opisuje modalnost u bjeloruskom jeziku, Alla Kožinova u staroslavenskom, Boris Norman u bugarskom, Nina Mečkovskaja u slovenskom, Gerhard Ressel u srpskohrvatskom, Helmut Faßke u lužičko-srpskom, Bronislav Plotnikov u češkom, Christian Sappok u poljskom, Adam E. Suprun u staropolapskom jeziku.

Treći, kraći dio knjige je usporedba modusa u dvama jezicima, njemačkome i ruskom (*Modus unter vergleichend-angewandten Gesichtspunkten*). Tome je svoj rad posvetio Klaus Hartenstein.

Na kraju knjige nalazi se opsežna bibliografija o modalitetu i modusu, kazalo imena i kazalo pojmova. Svojim sadržajem knjiga pruža dobar i obuhvatan uvid u pitanja što sve pojam modaliteta zahvaća u jeziku, kako tom pojmu pristupaju noviji priručnici i gramatike slavenskih i njemačkog jezika, što u njima nedostaje i kako bi buduće gramatike mogle obuhvatnije pristupiti tom pojmu i sredstvima njegova jezičnog ostvarivanja. Osim toga, knjiga nudi i konkretne opise sredstava ostvarivanja modaliteta u pojedinim slavenskim jezicima, što je osim informiranja o stanju u pojedinom jeziku ujedno i poticajan materijal za međujezična uspoređivanja.